

УДК 130.1

НЕОБХІДНІСТЬ, ПРАЦЯ ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ І ВЗАЄМОДІЯ

В.П. Полуянов, доктор хімічних наук, професор

Стаття присвячена необхідності, праці, їх співвідношенню і взаємодії в життєіснуванні людини. Докладно описано співвідношення необхідності та праці, а також їх взаємодія в біологічному, соціальному і духовному світі. Показана творча перетворювальна праця людини, на основі якої розвиваються творчі процеси функціонуючої матеріальної і духовної культури.

Ключові слова: праця, співвідношення, взаємодія, необхідність, людина.

Актуальність. Дослідження обумовлені осмисленням співвідношення необхідності і праці, а також їх взаємодії в життєіснуванні людини.

Ціль роботи. Визначити та розкрити основні моменти змісту «необхідності» і «праці», які будуть сприяти правильному і об'єктивному розумінню своїх підходів до них.

Практична значимість. Подальша розробка і конкретизація ключових категорій філософії, як «потреба», «праця» і «необхідність» з позиції діалектики.

Наукові дослідження. У даній роботі досліджується співвідношення необхідності та праці, а також їх взаємодія в життєіснуванні людини.

Завдання. Розглядаються найбільш важливі питання необхідності та праці, як феномени взаємодіючих явищ утворюють універсальний принцип існування живого.

Наукова новизна полягає в тому, що продемонстрована значимість досліджень понять «необхідність» і «праця» з точки зору діалектики, а також дано осмислення, що дозволяє глибоко розкрити їх співвідношення і взаємодія.

У філософському теоретичному сенсі «необхідність» - об'єктивно діючі закони, закономірності, які зумовлюють те або інше явище, його виникнення, функціонування і неминуче зникнення. Така об'єктивна дія закономірностей і законів можлива в неорганічному, органічному і соціальному світі. Необхідність висловлює об'єктивні зв'язки матеріального світу, вказує на

спонукання переходу з області можливого в сферу наявного буття. Воно означає не властивий доорганічним утворенням «механізм», побудник, причину, яка зумовлює життєдіяльність будь-життєвості. Це важливо знати не тільки в теоретичному, але і в методологічному плані.

Внутрішнім стимулом будь-якої життєдіяльності виступає необхідність. Разом з цим вона - ставлення організму, дії людини до необхідних умов свого буття. Без задоволення вихідних необхідностей, що лежать в основі базису організму, людини, неможливе існування ні біологічних, ні соціальних систем [3].

Необхідність висловлює таке явище в біологічних, біосоціальних і соціальних системах, що обумовлено їх життєіснуванням і виступає безпосереднім побудником, активізатором праці за умови отримання продукту та забезпечення стабільного його функціонування.

При творчій праці людини виникають твори, які служать для задоволення потреби людей. Припустимо, що будівництво птахом свого гнізда, служить задоволенню її потреби у продовженні роду, кладки яєць і їх збереження. У даному випадку необхідність активізує творчий потенціал особистості, а іншому - життєву активність птаха.

Чи не єдиним засобом в онтологічному плані є необхідність, яка стимулює працю будь-якого складного організму. Однак, у ряді всієї сукупності стимулів вона відіграє визначальну роль і є вихідним пунктом всієї системи стимулювання. Необхідність в найбільш значній мірі орієнтована на засоби і умови життєіснування біо - і соціосистем.

У побутовому і онтологічному плані завдяки їй відбувається існування і функціонування біологічного, соціального і духовного світу, який служить постійним її примхам і задоволенню. Якщо б зникла вона, то перестав існувати біологічний і організований світ як певна цілісність, а в тому числі і його соціоорганізації.

Необхідність не є якість надприродне явище, що виходить за рамки закономірностей, в сферу трансцедентного. На рівні організації матерії

спостерігається найбільша ступінь залежності біо - або соціосистеми від певного кола зовнішніх умов.

Умови та структура формують необхідність, а замикається вона на зовнішній і внутрішній організації об'єкта. Виходить так, що необхідності формуються зовнішніми умовами, внутрішньою організацією і структурою її носія.

Найпростіші біосистеми характеризуються не однією необхідністю, а цілою їх системою, яка пов'язана із взаємодією їх функціональних структур. Зростання взаємозв'язку частин організму залежить від його складності. Його необхідності динамічні, циклічні і взаємозамінні. Незадоволеність призводить до поступового руйнування, а потім і загибелі біо - або соціосистеми. Сама ж життєдіяльність супроводжується постійною зміною періодів і переходу цих станів один в одній. Чим складніше організація як біологічних, а також і соціальних систем, тим ширше коло їхніх потреб і тим різноманітніші форми її задоволення. У складних організмів циклічність доповнюється еластичністю, рухливістю, перетіканням і взаємопроникненням [8].

У системах людина і суспільство діють соціальні потреби. Але біологічні потреби на цьому рівні діють як би в знятому вигляді. Тому тут виявляється більш складний і різноманітний світ необхідностей - цього суспільного життя і буття людини, які можуть бути передумовою існування природи. Структура необхідності людини як соціальне і природне переплетено різноманітно і складно. Людські потреби виступають в досить складній модифікації.

Вона як якийсь феномен пов'язана з появою біоструктур, тобто з життєвості і життєдіяльності. З ускладненням систем біологічні властивості різноманіття необхідні, а незмінним залишається механізм їх функціонування. Спонукає, активізує функціональну систему до проектування, контролювання і отримання продукту є задоволення самого

себе. Якщо брати об'єктивний сенс, то необхідність є вихідним пунктом цих систем.

Отже, в методологічному плані важливо знати, що необхідність зберігає властивість: спонукати, стимулювати людину, суспільство до здійснення творчої праці і його продукту.

Вона існує тільки в біо - і соціосистемах, але її немає в добіологічних утвореннях. За своєю функціональною роллю - стимул до праці цих систем є причиною їхньої активності. Завдяки необхідності відбувається в цих системах концентрація праці з планомірно-спрямованим характером перебігу. У доорганічних системах праця має місце, проте він «неуважний» і не пов'язаний з необхідністю підтримання їх існування. Так, наприклад, падаючі камені і дмуваючі вітри чинять дії, але вони не взаємопов'язані з їх «життєвою» бутністю, існуванням і самовідтворення, в той час як вже цитоплазма, жива клітина, одноклітинні істоти і всі найпростіші клітинні органічні освіти здійснюють спонукання необхідності життєіснування. Вся праця, починаючи з біо - і, продовжуючи в соціосистемах, обумовлена необхідністю і пов'язана з нею причинним зв'язком. Межі об'єктивного змісту цього поняття розсунути за рамки соціосистем. О.М. Леонт'єв, як відомо, визнає працю тільки в межах людської сутності [5].

А.Є. Здравосмилов, визнає факт того, що необхідність є властивість всього живого, що виражає первинну, початкову форму його активного, вибіркового ставлення до умов зовнішнього середовища [3].

Н.І. Кіященко, вказував на умови матеріального і духовного буття, які викликають необхідності і «примушують» суспільство до праці [4].

Праця є форма вираження активності всіх життєсущих систем. У людському пізнанні, особливо в гуманітарному, поняття праці грає ключову роль, не тільки тому, що «з його допомогою дається універсальна характеристика людського світу» [10] - як про це говорить Е.Г. Юдін, а головним чином тому, що через працю можна зрозуміти універсальну форму

буття живого, «певний тип ставлення до дійсності і в її «чистому вигляді» [9].

Беручи до уваги, що праця - це певний тип буття у світі [9], «ставлення до дійсності» [9], разом з тим не розділяючи того, що цей тип буття і відносин притаманний тільки людині і її суспільству.

Завдяки тільки праці як виразника «волі» необхідності, відбувається певний тип ставлення, який притаманний всякій життєвості.

За допомогою праці можна протиставити не тільки людин і тварин, а весь органічний світ, який забезпечує своє життєіснування, і неорганічний, існуючий поза нею.

У тварин життєіснування визначається біологічною заданістю, а у людей вироблена соціокультурними та історичними умовами.

Активність тварин спрямована на підтримку біологічного існування в рамках «генетично обумовленої екологічної ніші». Людська праця здійснюється через доцільну зміну і перетворення світу шляхом освоєння і розвитку сформованих форм культури. Не можна не враховувати те, що «нижня межа» праці полягає не у відмінності поведінки людини, а в різниці між активністю органічних систем, планомірних (дозованих), спрямованих діях, які пов'язані з підтримкою і забезпеченням життя. У неорганічних систем подібних дій не здійснюється.

В.С. Швирьов говорить, що праця - це така форма активності, яка здатна за самою своєю природою до необмеженого якими-небудь ззовні рамками перегляду й вдосконаленню лежать в її основі програм, до необмеженого, так би мовити «перепрограмуванню» [9]. Виходячи з цього, праця принципово відкрита система, у якої висока здатність до необмеженого саморозвитку в рамках осяжного його універсуму. Це впливає з його роздумів про вдосконалення і розвиток біологічних програм поведінки тварин в залежності від еволюціонування їхніх організмів. У людини програмна зміна відбувається значно швидше. Але разом з тим, він звертає увагу на те, що можливості людської праці відносні і історично «кінцеві» [9].

Було б глибокою помилкою вважати, що між людською і тваринною працею немає різниці. Основна відмінність людської праці від тварини - це не тільки доцільність, але і можливість людини до вільної неінстинктивності.

У швіревском підході виноситься аспект творчості.

Праця сама по собі відрізняє людину від усього тваринного світу своїм творчим, преосвітнім початком, на основі якого розвиваються творчі процеси функціонуючої матеріальної і духовної культури.

Філософсько - теоретичне усвідомлення основоположних моментів змісту поняття праці сприяє правильним підходам при розробці його теоретичного розуміння приватними науками соціально-гуманістичного профілю. У вітчизняній науці широко відома розробка теоретичних уявлень про працю в психології, пов'язана з ім'ям відомого психолога О.М. Леонтьєва, який продовжує домінувати в сучасній науці, в тому числі й у філософії [5].

Таким чином, вважаємо, що «праця» у самому загальному філософському сенсі не тотожна поняттю «людській праці». Це різні рівні розвитку праці як біосоціального явища. Поняття «праця» ширше за обсягом, змістом і охоплює всі процеси спрямованих дій, а «людська праця» - це процеси, які пов'язані з людським життєіснуванням. [1].

Людина несе в собі двоєдиний початок - біологічне і соціальне. Пріоритетну роль займає соціальне. Для пізнання взаємодії цих начал у людині слід керуватися історичним методом.

Виходячи з вирішального чинника біологічної еволюції організмів, при якій поряд зі спадковістю, мінливістю і природним відбором з'являється нова форма відображення. Завдяки такій формі відображення формується цілеспрямована праця, де суспільні відносини стали можливим перетворенням наших предків у сучасних людей.

При переході від початкового виду тварин до предків людини сформувалася і передавалася у спадщину здатність до цілеспрямованої праці. Сутність процесів еволюції вплинули на перетворення людини так, що вона

перетворилася на розумну. Шляхом генетичної еволюції особливості вихідного виду тварин придбали здатність відображати дійсність таким чином, що дозволило їм перейти до неінстинктивних дій. Взаємодія нових біологічних властивостей, відображаючи з цілеспрямованою працею, сприяли стрибку з царства тварин до людського буття [2]. Становлення виду «людини розумної» може бути застосована широко відома [2] концепція гармонізує еволюцію. «Шляхом відбору мутацій та їх рекомбінації постійно перетворювалася генетична програма, яка все більше відповідала необхідності, породжуваної формуються суспільними відносинами. Це виражалося в наростаючій соціалізації біологічних властивостей людини»[2].

Генетична програма відобразила в молекулярних структурах ДНК необхідність складного мозку, розвиненої мови, анатомічних особливостей гортані, розвиненої руки, прямоходіння, високо-чутливих сенсорних органів - зору, слуху та багато чого іншого, що складає морфологічні тілесні особливості людини.

Визнаючи соціалізований характер біологічних начал людини, не слід виключати того, що жива істота підпорядкована фундаментальним законам і володіє особливостями, властивими всьому живому на Землі. Біологічне не поглинене соціальним і немає тут тотожності. Цілісність людини наділена природними силами живого, чуттєвого і мислячої істоти, заснована і функціонує на діалектиці взаємодії соціального і біологічного.

Перш ніж праця став людською і цілеспрямованою, він пройшов три якісні зміни: доінстинктивна, інстинктивна і неінстинктивна [6].

Чим простіша біоорганізація, тим більш простими залишаються необхідність і праця. Якщо складна система організації органічної матерії, то відбувається ускладнення праці.

Біологічні процеси в людини обумовлені обміном речовин, а необхідною передумовою буде існування будь-якого організму. Соціальні суспільства визначаються специфічними умовами праці та рівнем його розвитку.

Неінстинктивна людська праця протікає у двох сферах виробництва: матеріальній і духовній. Матеріальні необхідності спонукають людину до матеріального виробництва, а духовні - до духовної праці. Продукти духовної праці завжди матеріальні і вони служать задоволенню потреби лише духовної властивості. Враховуючи яким необхідності і задоволенню служить праця, то можна розділити її на матеріальну і духовну. Тільки відповідні необхідності спонукають до адекватної праці, а не до всякої іншої [7].

Перш ніж сформувалися людські необхідності, диференціювалися в них духовні, а разом з цим склалася людська праця як особливий вид.

Духовна праця пройшла тривалий шлях кількісних і якісних змін.

Період кількісної та якісної змін, включає в себе ті перетворення, які дозволяють інстинктивній праці перерости в цільовий. Він стає способом існування соціально-організованої матерії і буттям суспільного життя [8].

Людина могла виникнути в результаті маси плавних і стрибкоподібних перетворень. Вирішальний крок до переходу від пралюдського роду до людського, мабуть, полягала в тому, що прапредки почали відвикати від допомоги рук при ходьбі по землі і стали засвоювати вкрай необхідну ходу - прямоходіння. Це відбувалося під впливом того образу життя, який потрібно, щоб при лазанні, руки виконували інші функції, ніж ноги. На основі цього, у них сформувалися задатки і розвинулися здатності до здійснення нової поведінки, її засвоєнню і закріпленню в наступних поколіннях.

Отже, те, що змінюються умови способу життя зіграли важливу роль у формуванні принципового виду живих істот. Умови зовнішніх причин не могли зробити всього того, що сталося, якщо б до того часу не визріли внутрішні фактори: задатки, вміння засвоювати і закріплювати нові звички і дії.

Висновки. Необхідність і праця як феномени - взаємодіючі явища, утворюють універсальний принцип існування живого.

Цей механізм лежить в основі різноманітної природи і соціального розвитку, а також у всіх видах людського життєіснування на рівні матеріального і духовного функціонування.

Система, що склалася в результаті якісних внутрішніх і зовнішніх перетворень передбачає не менш складну, в якій знаходять своє місце творча необхідність і працю. Творча праця - це особливий вид людської праці, який несе в собі всю складну готівку та реалізацію необхідності як сукупність їх доданків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демин М.И. Природа деятельности / М.И. Демин. – М. : МГУ, 1984. – 168 с.
2. Дубинин Н.П. Генетика, поведение, ответственность: / О природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения / Н.П. Дубинин – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
3. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А.Г. Здравомыслов. – М. : Политиздат, 1986. – 223 с.
4. Киященко Н. И. Методология исследования эстетического сознания личности // Колл. монография. Эстетическое сознание личности / Н.И. Киященко – М. : Ин-т филос. РАН, 1994. – С. 28
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М. : Политиздат., 1977 – 304с.
6. Николов Любен. Структуры человеческой деятельности / Николов Любен – М. : Прогресс, 1984. – 176 с.
7. Столович Л.Н. Жизнь – творчество – человек. Функции художественной деятельности / Л.Н. Столович. – М. : Политиздат, 1985. – 415 с.
8. Шевченко Н.И. Профессионализм, ответственность, духовность и природно–техногенные опасности: монография / Н.И. Шевченко, В.П. Полуянов / под ред. Н.И. Шевченко – Белгород: Изд–во БГТУ, 2010. – 294 с.

9. Швырев В. С. Проблемы разработки понятия деятельности как философской категории // В кн.: Деятельность: теории, методология, проблемы / В.С. Швырев – М. : Политиздат, 1990. – С. 10.

10. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности / Э.Г. Юдин – М. : Политиздат, 1978. – С. 260.

НЕОБХОДИМОСТЬ, ТРУД ИХ СООТНОШЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

Полуянов В.П.

Статья посвящена необходимости, труду, их соотношению и взаимодействию в жизнесуществовании человека. Подробно описано соотношение необходимости и труда, а также их взаимодействие в биологическом, социальном и духовном мире. Показана творческая преобразовательность труда человека, на основе которой развиваются созидательные процессы функционирующей материальной и духовной культуры.

Ключевые слова: труд, соотношение, взаимодействие, необходимость, человек.

NECESSITY, THE WORK OF THEIR RELATIONSHIP AND INTERACTION

Poluyanov V.P.

The article is devoted to the necessary work, their relationship and interaction in livelihoods rights. Described in detail the need and the ratio of labor as well as their interaction in the biological, social and spiritual world. Shows a creative transformative labor rights, from which develop the creative processes of functioning of the material and spiritual culture.

Key words: work, relationship, interaction, need, man.